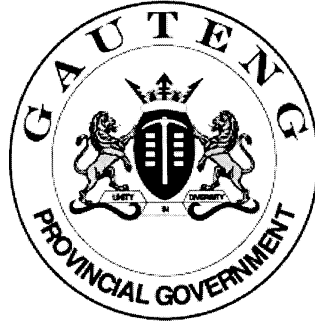

**SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION
*SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN***

**FEBRUARY / *FEBRUARIE*
MARCH / *MAART***

2005

**XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE HENHLA**

(Papila ra Vumbirhi)

HG

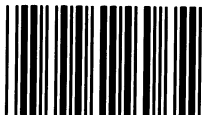
934-1/2

XITSONGA SECOND/ADDITIONAL LANGUAGE HG: Paper 2

10 pages

X05

**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOUD
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**

NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITHIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra Vumbirhi)

NKARHI: 2 WA TIAWARA

TIMAKISI: 80

SWITSUNDZUXO NI SWILETELO:

- Phepha leri ri vumbiwile hi swiyenge swa mune, xiyenge xa A, B ,C na D.
- U kamberiwa eka ntlhanu wa tibuku leti eka tona u faneleke ku hlamula swivutiso swimbirhi ntsena.
- Eka xiyenge xa D u fanele ku hlamula yin'we.
- Hlaya u twisisa u nga si hlamula.
- Tsala ntirho lowu vonakaka wu tlhela wu khenseka.

XIYENGE XA A
VUTLHOKOVETSERI

Xikolokolo nguvu ya Pitori – J.M. Magayisa

XIVUTSO XA 1

- 1.1 Hlaya ndzimana leyi nga laha hansi ivi u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka yona.

SWA HLAMARISA

Hi pfuka hi langutana,
Mina na wena,
I ncini lexi hi sivelaka ku hlangana?
Hi yimbelela risimu ra nhlango:
'Hosi katekisa Afrika'.

5

Hi mpfhuka ri xa ndzi ku vona u yimile,
Na mina ndzi yime ndzexe;
Ndzi ku khayimetile,
Ndzi vona u languta riwa.
Ndzi te embilwini, swa hlamarisa.

10

Swa hlamarisa wa tiva!
Loko hi pfuka hi yima hi langutana,
Ndzi ku vonile u nga si etlela
U wa hi matsolo u ku: 'Yehovha!
Ndzi te embilwini, u vitana Yehovha wa mina. **15**

Ka ha sale yini,
Ha ha rindze yini?
Swo ku hlamarisa na wena?
Swa hlamarisa, Ku yimbelela 'Hosi katekisa Afrika'?

- 1.1.1 Boxa risimu ra nhlango le ri vanhu lava a va fanele ku ri yimbelela. (2)
- 1.1.2 Tsala swivulwa swimbirhi swa mafana—mpeletwana ya rito RIWA. (4)
- 1.1.3 Kuwa hi matsolo swi vula yini? (3)
- 1.1.4 Boxa nhlango wun'we ntsena lowu u wu tivaka wu rhandzaka ku yimbelela risimu ra "Hosi katekisa Afrika". (2)
- 1.1.5 1.1.5.1 Tsala vamavizweni va marito lama landzelaka: (2)
- (a) Civuka (2)
- (b) Vitana. (2)
- (c) Yimela. (2)
- 1.1.5.2 Tsala rito-fularha ra pfuka. (2)
- 1.1.6 Tsala rito –fularha ra yima. (2)
- 1.1.7 Hlamusela leswi xitandza xa (4) xi vulaka swona hi ku twisisa ka wena. (5)
- 1.1.8 Hikokwalaho ka yini mutlhokovetseri a tirhisile rito "YEHOVHA" hi marito lamakulu. (3)
- 1.1.9 Mutsari u lava ku hlamusela yini eka ntila wa (17) hi ririmi ra masiku hinkwawo. (3)
- 1.1.10 Hlamusela mintila leyi landzelaka leswi yi vulaka swona. (2)
- (a) Ntila wa (8) (2)
- (b) Ntila wa (6) (2)
- (c) Ntila wa (13) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: [40]

**YIXENGE XA B
NTLANGU**

XIVUTISO XA 2

Xihlovo xa le mahlweni madlayisa torha. – J.M. Baloyi

2.1 Hlaya ndzimana leyi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

“I mani a nga ku chela moya wa tinguluve na?
Ntswatsi wa munhu u nge te tani wo tshuka wo
mihloti rhivarhiva!xi kona xin’wana xi taka
laha mutini.Kumbe u lo hlangana nhloko ndzi
ta hatla ndzi vona swin’wana?Ndzi nga ku mati
mantsongo kasi nambu wa tala.”

- 2.1.1 Xana i mani loyi a nga vula marito lama nga laha henhla? (2)
- 2.1.2 Xana a byela mani marito lama? (2)
- 2.1.3 Xana munhu loyi a rila, a rilela yini? (2)
- 2.1.4 Xana loyi u n’wi tsaleke eka (2.1.1) a ri na mavhengele mangani? (2)
- 2.1.5 Boxa vito ra n’wana wa loyi a rila. (2)
- 2.1.6 Xana munghana wa n’wana loyi i mani? (2)
- 2.1.7 Xana munghana wa n’wana loyi i wa ka mani? (2)
- 2.1.8 Xana loyi a rila u hetelele hi ku kuma lexi a xi rilela? (1)
- 2.1.9 Endzhaku ka loko a nga kumangi lexi a xi rilela ku na laha a nga ya tisula mihloti kona, hi kwihi? (3)
- 2.1.10 Eka ndzhawu leyi a ya endla yini? (2)
- 2.1.11 Wanuna loyi a fanele a tirha ntirho lowu a ku ri mani? (2)
- 2.1.12 Xana ntirho wa wanuna loyi a ku ri ku endla yini? (2)
- 2.1.13 Boxa vavasati vambirhi lava va nga vona munhu loyi a rila loko a ri karhi a fambela emikhukhwini. (4)
- 2.1.14 Xana Xihovori lexi xi tshama xi endla mhaka yin’wana exitichini xa Buluvezi, hi yihi mhaka leyi? (2)
- 2.1.15 Boxa vito ra n’wana Mihloti? (2)

- 2.1.16 Xana n'wana wa loyi u nga n'wi tsala eka (2.1.1) a endla ntangha mani? (2)
- 2.1.17 Xana xihovori lexi xi tshembisiwile ku hakeriwa hi ndlela yihi endzhaku ka loko xi ta va xi endlile ntirho wa xona? (3)
- 2.1.18 Boxa mufambisi wa rhavi ya "First National Bank". (1)
- 2.1.19 Xana vatswari va Xixurhana va dlaye hi yini? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: [40]

**XIYENGE XA C
HUNGU-TSALWA**

XIVUTISO XA 3

Ntsendzeleki – G.S. Khosa

- 3.1 Hlaya ndzimana, kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

"Wena Beauty ndzi tihlawularile wena khale! Ntsendzeleki na mina hi ngo boha hi n'wana! Papila rero u ri kumeke u nga ri veki embilwini! Wa swi tiva leswaku u ta karhala a famba ni n'wana wa yena!"

Ndzi twa ndzi nyangatseka ngopfu ku vuriwa ndzumulo hikuva hi yena loyi a a ndzi byerile leswaku ndzi kurile siku hi hlanganeke ha rona le xitichini kona a ya ndzi byela ku kula a ndzi vonile loko ndza ha ri ntsanana!...Ni vito leri ndzi nga tsala ndzi kombela rona a xi nga ri kumangi mbuyangwana. Ndzi lo namba ndzi xi nyika vito ra Tingana hikuva a swi nyumisa.

- 3.1.1 Xana i mani loyi a nga vula marito lama "wena Beauty ndzi tihlawulerile wena khale! (1)
- 3.1.2 Xana munhu loyi a vula marito lama nga eka (3.1.1) i wa ka mani? (1)
- 3.1.3 Boxa nchumu lowu a wu ta boha Fumani na Ntsendzeleki leswaku va tshama swin'we. (1)
- 3.1.4 Fumani a dyondza kwihi, naswona a dyondzela yini? (2)
- 3.1.5 Boxa vito ra xi gangu xa Fumani lexi a nga fika a rhandzana na xona exikolweni. (1)
- 3.1.6 Hi xihi xikongomelo lexi a xiendla leswaku Ntsendzeleki a tsalela Fumani papila leri ri nga kala ri n'wi khunguvanyisa? (2)
- 3.1.7 Boxa makwavo wa Ntsendzeleki. (1)
- 3.1.8 Xana mhani wa Ntsendzeleki i mani naswona a tekiwa ka mani? (2)

- 3.1.9 Xana xigangu xa Fumani a xi n'wi rhandza ? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.1.10 Boxa vito ra n'wana wa Ntsendzeleki leri a n'wi thyeke rona endzhaku ko nyumisiwa hi tata wa n'wana epapileni. (2)
- 3.1.11 Xana Tingana swi vula yini? (2)
- 3.1.12 Hi wihi munhu loyi Ntsendzeleki a tata ku kama marito lama ma n'wi tiyisaka evuton'wini bya yena? (1)
- 3.1.13 Ntsendzeleki eku xanisekeni ka yena ,u hetelele a tikumele mhani un'wana wa vumbirhi loyi a n'wi rhandza hi mbilu ni moya;hi wihi mhani loyi? (1)
- 3.1.14 Hikokwalaho ka yini Fumani a thye n'wana wa yena vito ra Ntiyiso? Hlamusela. (4)
- 3.1.15 Ntsendzeleki u vile na ntli mbo wa le ndzeni, boxa ntlimbo lowu. (5)
- 3.1.16 Boxa vito ra makwavo wa Fumani. (1)
- 3.1.17 Boxa vito ra munghana wa Ntsenzeleki. (1)
- 3.1.18 Ntsendzeleki a nghena kwihi xikolo, naswona a endla ntangha mani? (2)
- 3.1.19 I ncini lexi xi nga endla leswaku Ntsendzeleki va n'wi hlongola eka Ngwenya-nkelenge, hlamusela. (3)
- 3.1.20 Xana ntirho lowu a nga wu kuma wa vumbirhi a wu ri wo endla yini, naswona u wu kumele hi mani? (2)
- 3.1.21 Xana Hlamalani u dlayiwile hi yini, naswona kwihi, a va ya kwihi? a ri na mani? (2)
- 3.1.22 Hi xihi xibedlhele lexi Ntsendzeleki a nga phaphama a tikuma a ri eka xona? (1)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: [40]

**XIYENGE XA D
SWIRUNGULWANA**

Ntlhontlho – W.R. Chauke

XIVUTISO XA 4

4.1 Hlaya tindzimana leti landzelaka kutani u hlamula swivutiso swa tona:

Mi ta ndzi endla yini

Etikweni rin'wana na rin'wana ku na munhu loyi a tivekaka swinene.
A nga va a tiveka hikokwalaho ka vutlharhi, vunhenha, vun'anga,
vuloyi kumbe swin'wana. Van'wana va tiviwa hi ku chaviwa, van'wana
hi ku xiximeka...ETshinelani vanhu va tshama emabokisini layo hlamarisa.
Yin'wana na yin'wana ya tindlu leti i xifaniso xa letin'wana.

Ti akiwile hi switina leswi ariweke efandisini, hi vusopfa na hi vufendze.
Byanyi bya ritlangi i swihlala leswi hisiweke hi xirhami kumbe mumu.
Ku tele timbyana leto ondzooo, leti munhu a kotaka ku hlaya timbambu
ta tona hambi a ri ekule. Ritshuri i nawu wa mapatu hinkwawo. Ni vusiku
xinyami xi hleka timboni timbirhi leti ta ha kondzelelaka ku pfurha. Switandi
swi ringene tindlu, misinya minharhu ni mabilomu ya nkaye.Va makhelwana i
maxaka.

Swigevenga a va ha swi chavi ngopfu, va chava Mthovu. Hinkwavo va tiva
xitori xa Mthovu.

- 4.1.1 Boxa marito mambirhi lama nga vamavizweni va rito "futa". (2)
- 4.1.2 Boxa xiga ririmi lexi tirhisiweke eka xi vulwa lexi:
"Ni vusiku xinyami xi hleka timboni timbirhi leti ta ha kondzelelaka ku
pfurha." (1)
- 4.1.3 Hlamusela leswi xivulwa lexi xivulaka swona:
"Vamakhelwana i maxaka." (2)
- 4.1.4 Boxa vito ra Mufundhisi loyi Mthovu a nga ya emutini wa yena. (1)
- 4.1.5 Tsala marito lama Mthovu a nga fika a ya vula loko a fika eka yena. (2)
- 4.1.6 Xana Mthovu a ku u kombela yini eka Mufundhisi? (1)
- 4.1.7 Vito ra n'wana Mufundhisi a ku ri mani? (1)
- 4.1.8 Boxa leswi nga humelela exikarhi ka Mufundhisi na Mthovu loko a ku u
lava n'wana wa yena. (4)
- 4.1.9 Hikokwalaho ka yini Mthovu a nga voniwanga nandzu xana? (2)
- 4.1.10 Boxa vito ra qweta leri ra Mthovu. (1)

- 4.1.11 Xana siku leri Mthovu a nga lwa na mufundhisi ri vitaniwa yini? (1)
- 4.1.12 Boxa vito ra n'wa-mabindzu loyi Mthovu a nga lombamba mali eka yena. (1)
- 4.1.13 Xana Mthovu u fikile a lombamba mali muni eka nuna loyi? (1)
- 4.1.14 Xana Mthovu u tlherisile mali ya wanuna loyi? (1)
- 4.1.15 Xana Mthovu u byeriwile ku tlherisa mali leyi hi ndlela yihi? (1)
- 4.1.16 Ku ya hi yena Mthovu u tibohile ku tlherisela hi ndlela yini? (1)
- 4.1.17 Boxa vito ya wanuna loyi Mthovu a nga tlumba movha wa yena. (1)
- 4.1.18 Boxa nhweti na lembe leri Mthovu a nga tlumba ha rona. (1)
- 4.1.19 Xana nkulukumba loyi a fanele ku hakela Mthovu hi ndlela yihi? (2)
- 4.1.20 Xana hi N'wendzamhala hi lembe ra 1987 ku humelele yini hi Mthovu. (1)
- 4.1.21 Xana a n'wi bela yini nkulukumba loyi? (1)
- 4.1.22 Boxa vito ra nsati wa nkulukumba loyi. (1)
- 4.1.23 Mthovu u hlamusele huvo ku nkulukumba loyi a n'wi bela yini? (2)
- 4.1.24 Xana Nkulukumba loyi u byeriwile ku rihela Mthovu hi ndlela yihi loko a voniwile nandzu ehubenyi? (3)
- 4.1.25 Xana a ku ri nhweti yihi leyi Mthovu a nga tlumba xikhegudiyana lexi? (1)
- 4.1.26 Boxa vito ra Xikhegudiyana lexi. (1)
- 4.1.27 Xana xikhegudiyana lexi a xi huma kwihi? (1)
- 4.1.28 Xana xikhegudiyana lexi xive xi hlangana na yini endzhaku ka swona; boxa swilo swimbirhi? (2)

[40]

KUMBE

XIVUTISO XA 5

5.1 F. Rikhotso: Xa mina i tinyeleti:

SWIHANDZA—MATALA

Garingani wa garingani!
Garingani!
Garingani wa garingani!
Garingani!
Garingani wa garingani!
Garingani!

Khale wa khaleni,
Loko maribye ya ha olova,
Loko munhu a ya khoma,
Tihuku ni swikhwezana,
A swi ri vanghana,
A swi hanyisana.

Siku rin'wana tihuku ti ku eka swikhwezana:
"Hi lombeni swigerho swa n'wina,
Hi ta mi vuyisela loko hi hetile ku swi tirhisa".
Swikhwezana swi ku : "Hi swona,
Anakeni hi okelana ndzilo,
Mi to swi hlayisa,
Mi swi tlherisa loko mi swi tirhisile".
Kunene tihuku ti tekile swigero,
Ti ya swi tirhisa,
Swigerho swi kala swi nyamalala.
Tihuku ti sungula ku handza etaleni ninhlekani,
Ti handza, ti handza, ti handza.
Loko ri pela ti ya etlela eswihahlwini,
Loko ri xa ti ya emalhweni no handza etaleni.
Swigerho vonaka do!

Loko swikhwezana swi nga tlheriseriwi swigerho,
Swi sungula ku londza eka tihuku,
Tihuku to hlanula ti ku:
"Ha ha lava etaleni,
Mi nga heli timbilu,
Loko swi kumekile hi ta mi tlherisela."
Swikhwezana swi tlhela swi yimanyana,
Kambe swigerho ko fana ni kwala.

Hi ku vona leswaku swigerho a swi vuyi,
Naswona swikhwezana swi yime nkarhi wo leha,
Swo boha makungu yo dlayetela swiciwana swa tihuku,
Loko swi vona swi famba ni mbhaha,
Swo fika hi ku juma swi pambula xiciwana,
Swi haha na xona.
Swikhwezana swi rhamba ni tinsimba,
Ku khoma tihuku nivusiku,

Rivengo ra tihuku ni swikhwezana,
Ra ha ri lerikulu ni namuntlha.
Ni namuntlha tihuku ta ha handza etaleni,
Ku ringeta ku lava swigerho swa swikhwezana ,
Kumbexana ri ta va kona,
Siku tihuku ti nga ta kuma swigerho swa swikhwezana,
Leswaku vulala bya tihuku ni swikhwezana,
Byi ta hela.
Pthu choyoyo...!
Xa mina i risiva ra huku.

- 5.1.1 Xana mutsheketi loko a lava ku tsheketa u ri yini eka vayingiseri? (2)
- 5.1.2 U ri yini loko se a hetile ku tsheketa? (2)
- 5.1.3 Xana Garingani wa Garingani swi vula yini? (2)
- 5.1.4 Xana Garingani swi vula yini? (2)
- 5.1.5 Xana ku tsheketiwa nkarhi muni, naswona hi mani? (4)
- 5.1.6 Hikokwalaho ka yini vakhalabya va nga tsheketa? (4)
- 5.1.7 Boxa swilo leswi a swi ri vanghana khale ka khaleni eka ntsheketo lowu wa swihandza matala. (4)
- 5.1.8 Xana swihandza matala i xihluvi muni xa mbulavulo eka ririmi. (2)
- 5.1.9 I ncini lexi xi nga lombha hi tihuku eka swikhwezana. (2)
- 5.1.10 Xana swihandza matala va vula yini? (1)
- 5.1.11 Hikokwalaho ka yini tihuku va ti thyile vito ra swihandza matala? (5)
- 5.1.12 Boxa vanghana van'wana va swikhwezana. (2)
- 5.1.13 Tsala rito fularha ra rivengo. (2)
- 5.1.14 Tsala hakelo leyi swikhwezana swi nga tihakela ha yona eka tihuku. (4)
- 5.1.15 Huku ya xinuna yi vuriwa yini? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D:[40]

NTSENGO HINKWAWO: 80